

Yazar/Author

Işık ALBASAN*

Makale Adı/Article Name

Çocuklara Kültürel Miras Bilinci Kazandırmada Arkeoloji Eğitiminin Yeri ve Konuyla İlgili Türkiye'deki Örnekler

The Place of Archaeology Education in Gaining Cultural Heritage Awareness in Children and Related Examples from Turkey

ÖZ

Kültürel miras, geçmişten günümüze uzanan yolda elde edilen bazen somut bazen de soyut değerlerden meydana gelmektedir. Kültürel miras kavramı içinde geçmiş ve gelecek arasında bağ kurmamızda ve insanlığın geçmişini anlamlandırmamızda başat rol oynayan arkeoloji oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Kültürel miras bilinci kazandırma ve arkeoloji, sanat, tarihi eser kavramlarına duyarlı olma, onları koruma anlayışını elde etme süreci tabandan tavana doğru bir öğrenim aşamasını gerektirmektedir. Bu sebeple de bu konudaki eğitimlere çocuklardan başlanmalıdır. Çocuklara yönelik kültürel ve arkeolojik etkinlikler, projeler, müzeler ve yayınlar öncelikle 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında Amerika'da başlar, ardından 1970'lerde Avrupa'da hızla bir artış gösterir ve 2000'lerde de Türkiye'de bu konuda çok verimli çalışmalar görülür. Çalışma kapsamında öncelikle kültürel miras ve arkeoloji kavramları ve bunların insanlık için önemi, çocukların bu konuda nerede yer aldığı, neden önce bu bilinci kazandırmada çocuklardan başlandığı ele alınmıştır. Ardından kültürel miras kavramını temel alan çocuk müzeleri, arkeoloji temalı projeler kapsamındaki etkinlikler ve yayınlar yurtdışı ve Türkiye örnekleri karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Arkeoloji, Eğitim, Müze

ABSTRACT

Cultural heritage consists of both tangible and intangible values obtained from the past to the present. Archaeology, which plays a leading role in establishing a connection between the past and the future and in making sense of humanity's past, has a very important place in the concept of cultural heritage. The process of raising cultural heritage awareness, being sensitive to the concepts of archaeology, art, historical artifacts, and gaining an understanding of their protection requires a learning phase from bottom to top. For this reason, education on this subject should start with children. Cultural and archaeological activities, projects, museums and publications aimed at children first begin in America in the late 19th and early 20th centuries, then increase rapidly in Europe in the 1970s, and in the 2000s, very productive works on this subject are seen in Turkey. Within the scope of the study, firstly the concepts of cultural heritage and archaeology and their importance for humanity, where children are in this regard, and why children are the first to be raised in this awareness are discussed. Then, children's museums based on the concept of cultural heritage, activities and publications within the scope of archaeology-themed projects are evaluated by comparing examples from abroad and Turkey.

Keywords: Cultural Heritage, Archaeology, Education, Museum

* Doktor, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Klasik Arkeoloji, camilla.9035@gmail.com

Extended Abstract

The concept of cultural heritage is the sum of all tangible and intangible values of a society. Archaeology is a branch of science that allows us to understand and interpret all these values of cultural heritage. It also plays a leading role in the discovery and protection of this heritage and in its safe transfer to future generations. For this reason, cultural heritage and archaeology cannot be considered separately. Cultural and archaeological heritage awareness and consciousness can only be created in a society through education. The best way to follow in terms of permanence and spreading to all segments of society is to provide training from bottom to top, that is, to start from the lowest level of education, such as preschool and kindergarten, and move up to the upper level, up to university education. Children play an important role in the context of permanence in education that will start from the bottom up in order to raise awareness of cultural and archaeological heritage. Because with education that starts at an early age, not only will knowledge accumulation and transfer be ensured, but also the ground will be prepared for the formation of a consciousness of understanding the past, the idea of protecting the past and an active sense of responsibility. For this reason, the first children's museums, which are primarily opened in America at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, are organized entirely according to the age levels of children and are equipped with activities aimed at understanding the cultural and archaeological heritage of those ages. From the 1970s onwards, museums directly targeting children begin to be opened in many European countries, as well as sections and halls for children within museums, or museums design with children in mind, and workshops aim at them begin to be organised. From the 1980s and 1990s onwards, such activities are carried out in Asia, the Pacific, the Far East and the Middle East. In Turkey, practices such as children's museums focusing on cultural and archaeological heritage, organizing museums for children, and providing education to children in museums begin in the 2000s, at a later date compared to abroad. The first children's museum is opened in 2017 with the contributions of Ankara Yenimahalle Municipality under the name of Universal Values Children's Museum. Apart from this children's museum, since 2003, there have been studies such as archaeology education for children, mobile museums, workshops, and cultural heritage days in the museum at Ankara Anatolian Civilizations Museum, Ankara Gordion Museum, Ankara Nature and History Museum, İhsan Ketin Geology Park, Ankara University Educational Sciences Toy Museum, Feza Gürsoy Science Center, Middle East Technical University Science and Technology Museum, Istanbul Archaeology Museums, Istanbul Rahmi Koç Museum, Sadberk Hanım Museum, Pera Museum, Istanbul Modern Arts Museum, Santral Istanbul, Antalya Archaeology Museum, Bodrum Underwater Museum and Mardin Museum. Apart from museums, the Ministry of National Education, the Ministry of Culture and Tourism, municipalities, private culture and art foundations, non-governmental organizations, TUBITAK, and universities have archaeological activities aimed at raising cultural heritage awareness among children. In this context, experimental archaeology practices of universities and practical training provided to both local people and students in archaeological excavation sites are very important. Activities within this scope, just like museums, first start abroad. There have been studies in America and European countries since 1975-80. In Turkey, just like the situation in museums, the subject is focused on in the 2000s. The first archaeological park in Turkey is opened in Bursa Aktopraklık. The first experimental research and application center and within this scope, the children's university and children's education center are established in Mersin University, followed by Bilecik University. Apart from these, activities are carried out within the scope of archaeology education for children in Istanbul Küçükyaı, Konya Çatalhöyük, Mersin Yumuktepe, İzmir Yeşilova Mound, Kırklareli Aşağıpınar, Kütahya Aizanoi Excavations. Thus, children are taught to come into contact with archaeological artifacts and ancient life, to understand cultural heritage, and to develop awareness of protection based on the principles of revivability, sustainability and permanence. In addition to these activities, children's books on archaeology and museum themes have been published and children have been provided with the opportunity to carry out activities online and face-to-face through websites on the internet. Although Turkey starts developing archaeology-focused projects aimed at increasing children's cultural heritage awareness late compared to other countries, it quickly gets involved in the process and takes important steps for future generations and carries out productive and successful works. In order to

increase this efficiency and success, it is of great importance to include technology more in cultural heritage and archaeology themed activities, to develop studies that include disadvantaged children, and to increase the number of projects targeting sustainability and permanence. In addition, teacher-student training focusing on the concepts of cultural heritage and archaeology should be accelerated. Cultural heritage and archaeology should be included as a lesson in the curriculum of primary, secondary and high schools. In conclusion, when these suggestions and the studies discussed in the article are taken into consideration, it can be stated that Turkey can reach much better points by completing its deficiencies in this regard and improving itself further.

Giriş

İnsanlık var olduğundan beri kültür kavramı bulunmaktadır. İnsanlar hayatta kalma adına mücadele etmek için topluluklar halinde hareket etmişlerdir ve böylece toplumlar oluşmuştur. Zamanla her toplum da kendine has maddi ve manevi hayat biçimleri olarak tanımlanan kültürü meydana getirmiştir. Tıpkı insan ve toplum kavramları gibi kültür de değişime ve etkileşime açık, canlı ve hareketlidir (Raffiotta, 2005: 23-25). Kendine has özellikleri bünyesinde taşıyan kültür, diğer toplumlarla etkileşim neticesinde çok yönlü bir hal almış ve atalarından gelecek nesillere bir miras olarak aktarılmıştır. Görüldüğü gibi yüzyılların izlerini ve değerlerini taşıyan kültürel miras kavramı, gelecek nesillere ulaşana kadar, içinde birbirinden farklı renkleri barındıran bir mozaik gibidir (Uçar ve Yoloğlu, 2018: 117). Bunun yanında kültürel miras tamamen geçmişe ait cansız bir kavram değil geçmiş gelecek arasında var olmaya devam eden canlı bir kavramdır. Örnek verilecek olursa; bugün kötü enerjilere karşı sıklıkla kullanılan nazar boncuğunu Antik Dönem'de Mısır'da Tanrı Horus'un simgelerinden biri olarak görmek mümkündür (Raffiotta, 2005: 24). Yine Antik Dönem'in kanatlı atı Pegasus bugün havayollarından birinin adı ve sembolüdür. Özellikle Yunan ve Roma mitolojisinde, sanatında zafer tanrıçası olan Nike günümüzde bir spor ayakkabı markası olarak karşımıza çıkmaktadır (Raffiotta, 2005: 23-25).

Yukarıda ifade edildiği gibi geçmiş ve gelecek arasında köprü vazifesine sahip tüm bu somut ve soyut değerlerin toplamı olan kültürel miras kadar önemli bir diğer kavram da arkeolojidir. Kültürel mirasa ait değerleri tek tek anlamamızı, yorumlamamızı sağlayan arkeoloji aynı zamanda bu mirasın keşfedilmesinde ve korunmasında, gelecek nesillere güvenle aktarılmasında da başat bir rol üstlenmektedir (Uçar ve Yoloğlu, 2018: 114-133). Bu sebeple kültürel miras ve arkeoloji birbirinden ayrı olarak düşünülemez.

Kültürel mirasın korunup gelecek nesillere ulaşmasındaki görev, var olduğu topluma düşmektedir. Eğer bir toplum kültürel miras bilincine sahipse, arkeolojinin önemini, vazifesini kavramışsa ve tüm bu süreçlerde iş birliği içinde hareket ediyorsa; kültürel miras da güvende olacak ve gelecek nesillere atalarını, eski toplumları ve kültürleri anlama, tanıma fırsatı sağlayarak aktarılacaktır (Uçar ve Yoloğlu, 2018: 114-133). Bir toplumda kültürel miras bilinci ise ancak eğitimle oluşturabilir (Owen ve Steele, 2003: 197).

1. Kültürel Miras Bağlamında Arkeoloji Eğitiminin Çocuklar İçin Önemi ve Kültürel Miras Bilincinin Kavranılmasında Çocuk Algısı

Toplumda kültürel miras bilinci oluşturmada eğitim şarttır. Bu eğitim için ise her ülkenin Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili kurumları, Üniversitelerin Arkeoloji ve Sanat Bölümleri, Müzelerin, Belediyelerin, Özel Kültür ve Sanat Vakıflarının iş birliği içinde hareket etmesi faydayı en üst düzeye taşıyacaktır (Bardovio, 1998: 6-15).

Bu konuda verilecek eğitimlerin tabandan tavana olacak yani eğitimin en alt basamağından başlayıp en üst basamağa doğru ilerlemesi kalıcılık ve toplumun her kesimine yayılması bağlamında izlenecek en doğru yol olarak gözükmektedir (Cracknell ve Corbishley, 1982: 64).

Kültürel miras bilinci kazandırma adına tabandan başlanacak eğitimde kalıcılık bağlamında, çocuk önemli bir rol oynamaktır. Konuya “Ağaç yaş iken eğilir” atasözü daha bir açıklık getirecektir. Çünkü erken yaşlarda başlanan bir eğitimle sadece bir bilgi birikimi, aktarımı sağlanamayacak aynı zamanda geçmişi anlama bilinci, geçmişe sahip çıkma düşüncesi ve aktif bir sorumluluk duygusu oluşmasına da zemin hazırlanacaktır; kısacası, bir sürece ihtiyaç vardır. Bu sürecin de ilk basamağını çocuklar oluşturmaktadır (Copeland, 1991: 21; Öztürk vd., 2021: 175-203). Antropolog ve sosyologlar bireyde temel kültürel anlayışın erken yaşta meydana geldiğini ve 5-6 yaşa kadar da bu anlayışın kurulduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca erken yaş grubunun kültürel kalıpları daha çabuk kavradığı; ileri yaşlarda bu anlayışı oturtmanın daha zor olduğunu vurgulamaktadırlar (Lynch ve Hanson, 1998: 28-31). İşte bu noktada da işe çocuklarla başlamanın önemi ortaya çıkmakta ve kültürel mirasın arkeoloji eğitimlerinde, neden çocuklar sorusu cevap bulmaktadır.

Kültürel miras bilincini kazandırmak adına verilen eğitimin çocuklar için önemi anlaşıldıktan sonra kültürel miras eğitimini çocuklara hangi yolla vermenin daha etkili olacağı üzerine odaklanılmalıdır. Bu noktada çocukların yaşla doğru orantılı olarak algılama düzeylerine kısaca değinmek gereklidir.

Okul öncesi (2-5 yaş) ve anaokulu (5-6 yaş) gruplarında simgesel algılama egemendir. Çocuk etrafını sistematik olmayan, düzensiz bir şekilde simgelerle ve sembollerle algılar (Gür ve Zorlu, 2002: 12). 7-12 yaş grubunda somut algılama gelişir. Haritalama yeteneği gelişir ve mekandan bağımsız algılama oluşur. 12 yaş sonrası ise soyut değer algısı oluşur ve renk-mekan algısı yerini bulmaya başlar (Altman ve Cherner, 1980: 18). Bu gelişim evreleri ve algılama aşamalarına göre eğitim düzenlenmelidir (Andreotti, 1993: 35; Senemoğlu, 2004: 25; Atacı, 2015: 10).

Mekandaki objelerin büyüklüğü, küçüklüğü, renkleri ve ışık düzeni öğrenme üzerinde büyük önem taşımaktadır. Ağırlıklı olarak dokunarak, yaparak ve yaşayarak öğrenmenin bu yaş grubunda öğrenmede etkisi açıktır (Aydınlı, 1993: 57). Bu sebeple kültürel miras bilincini çocukların zihinlerine yerleştirme adına çocuk müzeleri ve hem teoriye hem uygulamaya dayalı bir bilim olan ve kültürel miras denilince akla ilk gelen arkeoloji fayda sağlamıştır. Arkeoloji temalı etkinliklerle kalıcılık sağlanmış, deneyim imkanı sunulmuştur.

2. Kültürel Miras Bilinci Oluşturmada Çocuk Müzelerinin ve Müzelerdeki Çocuk Bölümlerinin Etkileri

Kültürel miras bilinci oluşturmada çocuk müzelerinin ve arkeolojik faaliyetlerin esas olduğu açıktır. Filozof ve Eğitim Kuramcısı John Dewey’in ve Eğitim Bilimcisi Maria Montessori çocukların öğrenmesinde deneyimlemenin öneminin altını çizmişlerdir (Dyer, 1983: 20-25; Henson, 1996: 26-30; Martin, 2000: 6-11). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında bu düşünceler ilham kaynağı olmuş ve Amerika Birleşik Devletleri’nin New York Kenti’nin Brooklyn Eyaleti’nde 1889 yılında ilk çocuk müzesi açılmıştır (Henson, 1996: 27). Bu müzelerin temel nosyonunu ise bir Çin atasözü oluşturmıştır. Bu atasözü şu şekildedir:

“Duyarım, unuturum. Görürüm, hatırlarım. Yaparım ve anlarım.” (Owen ve Steele, 2001: 21).

Yaparak, dokunarak, konuşarak kısacası deneyimleyerek öğrenme amacı güden çocuk müzeleri kurulmuştur. Daha çok 5-16 yaş aralığındaki çocuklara odaklanan bu müzelerdeki tüm faaliyetler

deneyimleme ve çocuk merkezli öğrenme üzerine şekillenmiştir (Owen ve Steele, 2003: 297; Zilcioğlu, 2008: 9-25).

Bu müzeler çocuğu merkeze almış, amaç ve hedeflerinin temelinde çocuğu yaşama hazırlamak, evren, çevre, yabancı kültürler, bilim-teknik, insan vücudu, tarih, doğa, sanat, arkeoloji gibi kısacası özellikle kültürel miras olmak üzere sorumluluk bilinci oluşturmak yatmıştır. Kültür ana merkeze alınmıştır (Kolb, 1983: 73-74; Hooper, 1999: 19; König, 2002: 38-39; Zilcioğlu, 2008: 9-25). Amerika'da 1889 yılında ilk çocuk müzesi New York kentinde açılan Brooklyn Çocuk Müzesi'dir (Şekil 1).

Şekil 1. Brooklyn Çocuk Müzesi

(Erişim 02.02.2025. Saat 10.03. <https://www.brooklynkids.org/>)

Ardından, 1913 yılında Boston Çocuk Müzesi, 1917 tarihinde Detroit Çocuk Müzesi ve 1925'de Indianapolis Çocuk Müzesi (Şekil 2) açılmıştır. Günümüzde Amerika'da yaklaşık 300 adet çocuk müzesi vardır (Kolb, 1983: 73-74; Hooper, 1999: 19; König, 2002: 38-39; Zilcioğlu, 2008: 9-25).

Şekil 2. Indianapolis Çocuk Müzesi

(Erişim 02.02.2025. Saat 10.17. <https://www.childrensmuseum.org/>)

Amerika'nın ardından Avrupa'da 1970'li yıllarda çocuk müzeleri açılmıştır. Bugün bu müzeler sayısız etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. İsviçre Baden Çocuk Müzesi, Paris Museen Herbe, Viyana Zoom Müzesi, Londra Victoria ve Albert Müzesi örnekler arasında sayılabilir. Özellikle

Almanya’da 1972 yılında açılan Frankfurt Tarih Müzesi iyi bir örnektir. Özellikle bu müzenin çocuklar için düzenlediği rehberli şehir gezileri, atölye çalışmaları, tarihi tiyatral etkinlikleri oldukça başarılıdır (Cleaver, 1998: 28; Hein, 1998: 17-18; Gartenhouse, 2001: 37) (Şekil 3).

Şekil 3. Frankfurt Tarih Müzesi

(Erişim 02.02.2025. Saat 10.30. <http://kindermuseum.frankfurt.de/english/index.html>)

Bir başka başarılı örnek ise 2004 yılında faaliyete geçen ve 6-14 yaş aralığına odaklanan Hamburg Klick Müzesi’dir (Şekil 4). Müzenin Prehistorya (Tarih Öncesi) Bölümü’nde çocuklara mağara etkinlikleri ve eski dönemlerdeki duvarların benzerini yapma gibi tamamen dokunsal tecrübeler sağlayan görevler yer almıştır. Buna benzer etkinlik ve düzenlemelerle çocuklar geçmişlerini ve kültürel birikimlerini temas ederek kalıcı bir şekilde öğrenmeleri sağlanmıştır (Karadeniz, 2009: 242-245).

Şekil 4. Hamburg Klick Çocuk Müzesi

(Erişim 02.02.2025. Saat 11.20. <https://www.hamburg.de/kultur/kultur-a-z/kinder-jugendliche/klick-kindermuseum-309114>)

Avrupa dışında gerek Balkan ülkelerinde, Pasifik, Asya ve Uzakdoğu ülkelerinde gerekse Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde çocuk müzeleri 1985’den itibaren görülmeye başlanmıştır. Bulgaristan’ın Varna kentinde 1985 yılında açılan Arkeoloji Müzesi’nde çocuk bölümü eklenmiştir. Bu bölümde bir nevi Antik Dönem’lerin yaşantılar kesitler, eserlerin replikaları,

çocuklara yönelik arkeolojik sunumlar yer almıştır (Cleaver, 1998: 28; Hein, 1998: 23; Karadeniz, 2009: 247) (Şekil 5-6).

Şekil 5. Varna Arkeoloji Müzesi- Çocuk Bölümü

(Erişim 03.02.2025. Saat 11.08. https://visit.varna.bg/en/study_museum.html)

Şekil 6. Varna Arkeoloji Müzesi- Çocuk Bölümü

(Erişim 03.02.2025. Saat 11.27. https://visit.varna.bg/en/study_museum.html)

Yunanistan'ın Atina kentinde 1987 yılında faaliyete geçen Yunan Çocuk Müzesi, Güney Kore'de açılan Samsung Çocuk Müzesi, Hindistan'dan Delphi Çocuk Müzesi ve Mısır'da 1985'de açılan Suzanne Mubarak Çocuk Müzesi gibi örnekler çoğaltılabilir (Erişti vd., 2013: 16). Özellikle Mısır Suzanne Mubarak Çocuk Müzesi alanında iyi bir örnektir. Hem Mısır'ın tarihi, coğrafi özelliklerini hem de arkeolojisine ışık tutan dokunsal capcanlı etkinlikler sunmaktadır. Müze içeriğinde birden çok temaya odaklansa da ağırlık bir zamanlar tanrıların gölgesi olduğu düşünülen firavunların hüküm sürdüğü Antik Mısır'ın tarihinde ve arkeolojisindedir. Müze; Nil Nehri, Kızıldeniz, Çöller ve Firavunlar Salonları'ndan oluşmaktadır. Ayrıca müzenin arkeoparkı da bulunmaktadır (Şekil 7-8) (Hein, 1998: 35; Karadeniz, 2009: 470).

Şekil 7. Mısır Suzanne Mubarak Çocuk Müzesi

(Erişim 04. 02. 2025. Saat 11.50. <https://www.sis.gov.eg/Story/1264/The-Child-Museum?lang=en-us>)

Şekil 8. Mısır Suzanne Mubarak Çocuk Müzesi

(Erişim 04.02.2025. Saat 11.58. <https://www.sis.gov.eg/Story/1264/The-Child-Museum?lang=en-us>)

Çocuk müzeleri bağlamında yurtdışı ve Türkiye karşılaştırıldığında, Türkiye’de kültürel miras bilinci kavramı, bu bağlamda açılan çocuk müzeleri ve arkeoloji eğitimi gibi konulara daha geç eğilim gösterilmiştir. 2000’lerde Türkiye’deki müzelerde çocuk bölümleri yer almaya ve kültürel miras üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ülkemizde konuyla ilgili oldukça başarılı örnekler görülmektedir. Hala da bu konu üzerine faaliyetlerin kapsamı geliştirilerek çalışmalar yapılmaya devam edilmektedir (Karadeniz, 2009: 475-487; Bulut ve Başbay, 2014: 557-578; Bülbül, 2016: 681-694; Zengin, 2022: 21-32). Türkiye’de kültürel mirasın önemi üzerine çocuklar için yapılan atölyeler, bölümler ilk kez 2004 yılında Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde yapılmıştır. Çocuklara yönelik 10 adet atölye açılmıştır. Bu atölyeler kapsamında verilen eğitimlerde arkeolojik kazı deneyimi, seramik eserleri tümleme, yap-boz çalışmaları, Neolitik Dönem yaşam alanı, kilden tablet yapımı, duvar resimi boyama, restorasyon faaliyetleri yer almıştır (Şekil 9) (Karadeniz, 2009: 475-487; Bulut ve Başbay, 2014: 557-578; Bülbül, 2016: 681-694; Zengin, 2022: 21-32).

Şekil 9. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Çocuk Arkeoloji Atölyesi
(Erişim 04.02.2025. Saat 12.06. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/yazdirB431DD84F71AF6413417D44DE616F0C2>)

2008 yılında Ankara Gordion Müzesi’nde çocuklara yönelik müze düzenlemeleri yapılmış ve 6-7-8 Haziran Ankara Gordion Festivali kapsamında bölgenin tarihi ve arkeolojik değerleri tanıtılmıştır. Çocuklara yaparak, konuşarak, dokunarak, taklit ederek eski dönemleri tanıma ve deneyimleme fırsatı sağlanmıştır (Karadeniz, 2009: 475-487) (Şekil 10).

Şekil 10. Ankara Gordion Müzesi Çocuk Etkinliği

(Erişim 04.02.2025. Saat 12.34.
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/yazdir?B431DD84F71AF6413417D44DE616F0C2>)

Ankara Yenimahalle Belediyesi'nin direkt çocuklara yönelik, 2017 yılında açtığı Evrensel Değerler Müzesi Türkiye'deki ilk ve tek interaktif çocuk müzesidir. Diğer örnekler müzeler içinde çocuklara yönelik açılan bölümler ve atölyelerdir. Oysa bu müze tamamen yurtdışındaki benzerleri gibi direkt çocuklar için açılmıştır. Hikayeden bilime, tarihten sanata farklı temalarda çocukların aktif katılım gösterdiği etkinlikler yürütülmektedir. İçerisinde kazı alanı, zooloji bölümü, buzul adası ve masal köşesi gibi birçok alan yer almaktadır (Şekil 11).

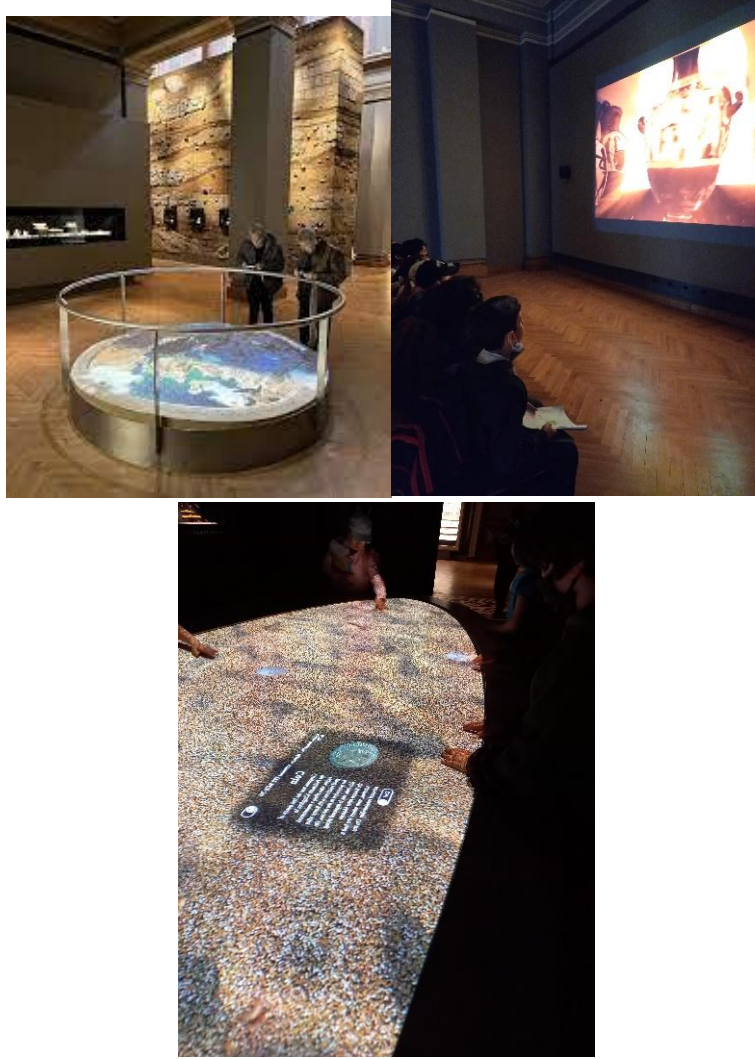

Şekil 11. Ankara Evrensel Değerler Çocuk Müzesi

(Erişim 04.02.2025. Saat 13.02. <https://www.yenimahalle.bel.tr/ProjeDetay/evrensel-degerler-cocuk-muzesi/33>)

Ankara Şehit Cuma Dağ Tabiat ve Tarih Müzesi, MTA İhsan Ketin Jeoloji Parkı, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin Oyuncak Müzesi, T.C. Ankara Büyükşehir Belediyesi Feza Gürsoy Bilim Merkezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Müzesi Ankara'da çocuklara odaklanan ve onlara yönelik eğitim yürüten örnekler arasında sayılabilir (Karadeniz, 2009: 475-487; Bulut ve Başbay, 2014: 557-578; Bülbül, 2016: 681-694; Zengin, 2022: 21-32).

İstanbul'da Arkeoloji Müzeleri başta olmak üzere belediyelerin ve özel müzelerin kültürel mirasa ve çocuk eğitime, gelişimine yönelik çalışmaları bulunmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde 7 ile 12 yaş aralığını kapsayan okul-müze günleri ve bu kapsamda etkinlikler düzenlenmektedir. Yine müze kendi içinde Avrupa örneklerini referans alarak oldukça başarılı restorasyonlar gerçekleştirerek ileri yaş ve genç grubunun yanında erken yaş grubuna da hitap eder hale gelmiştir. Dokunsal panolar, görsellik ve canlandırma ve düzenlenen etkinliklerle müze çocuklar için sıkıcı ve tamamen didaktik olmaktan çıkıp keyifli, merak uyandıran ve canlı bir yer haline dönüşmeye başlamıştır (Karadeniz, 2009: 475-487; Bulut ve Başbay, 2014: 557-578; Bülbül, 2016: 681-694; Zengin, 2022: 21-32) (Şekil 12).

Şekil 12. Yazarın, Öğrencileriyle İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Gerçekleştirdiği Etkinlik
(Yazarın Çektiği Foto)

İstanbul'da Rahmi Koç Müzesi'nin 2003 yılından beri düzenlediği kardeş okul projesi, hafta sonu eğitim paketleri ve gezici müzesi sadece İstanbul'a değil, Türkiye'nin diğer illerinde de çocukların kültürel miras ile bilim ve sanatla temas etme imkanı sağlamıştır (Şekil 13) (Karadeniz, 2009: 475-487; Zengin, 2022: 21-32).

Şekil 13. İstanbul Rahmi Koç Müzesi Gezici Müze Büs

(Erişim 06.02.2025. Saat 11.57. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-rahmi-m-koc-muzesinin-gezici-muze-projesi-muzebus-16-yildir-yollarda-24289/>)

İstanbul Modern Sanatlar Müzesi'nin, İstanbul Pera Müzesi'nin ve Santral İstanbul'un çocuklar için düzenlendiği eğitimler konuyla ilgili örnek verilebilir. 2005 yılında Sunay Akın tarafından Göztepe'de açılan Oyuncak Müzesi çocukların oyuncaklar vasıtasıyla geçmişle temas kurmalarını eğlenceli şekilde olanak tanımaktadır. İstanbul Sadberk Hanım Müzesi'nin "Haydi Müzeye" projesi her yaş grubundan çocuklara müze içindeki eserleri tanıma, yaşayarak kültürel mirasımızı keşfetme şansı vermektedir (Şekil 14). İstanbul Rezan Has Müzesi'nde her hafta sonu, yarıyıl ve yaz için çocuklara özel etkinlikler ve atölye çalışmaları yürütülmektedir. Kelime oyunu, zaman kapsülü, mühür atölyesi, harf piramidi, konuşan heykeller, Olimposlular, küçük arkeologlar, kilden tabletler ve heykeller gibi etkinlikler düzenlenmektedir (Şekil 15) (Karadeniz, 2009: 475-487; Zengin, 2022: 21-32).

Şekil 14. Sadberk Hanım Müzesi'nin Projesi

(Erişim 06.02.2025. Saat 12.41.

<https://www.sadberkhanimmuzesi.org.tr/tr/haydi-muzeye-kesfet-ogren-eglen>)

"KÜÇÜK ARKEOLOGLAR MÜZE'DE"
5-7 YAŞ

"BEN ARKEOLOG OLDUM"
8-10 YAŞ

"ÇAMURDAN KOMİK MASKEM"
5-7 YAŞ

DETAYLI BİLGİ VE KAYIT FORMU İÇİN:
WWW.RHM.ORG.TR

Şekil 15. RHM'nin Etkinliği

(Erişim 06.02.2025. Saat 12.43.

<https://www.rhm.org.tr/cocuk-egitim-programi/>)

Ankara ve İstanbul dışında Antalya Arkeoloji Müzesi, Bodrum Sualtı Müzesi, Mardin Müzesi ve Çanakkale Troya Müzesi alanında başarılı örneklerdendir. Antalya Arkeoloji Müzesi'nin bölümlerinden çocuk salonu kültürel miras ve bu bağlamda bölge tarihini, arkeolojisini çocuklar için yarattığı canlandırmalar, gerçekçi maketlerle çok iyi bir şekilde tanıtmakta ve yansıtmaktadır. Bu salonda Karain Mağarası, Myra Kaya Mezarları, Patara, Perge ve Aspendos antik kentlerinin maketleri yapılmıştır (Şekil 16) (Karadeniz, 2009: 475-487; Bulut ve Başbay, 2014: 557-578; Bülbül, 2016: 681-694; Zengin, 2022: 21-32).

Şekil 16. Antalya Arkeoloji Müzesi Çocuk Salonu

(Erişim 06.02.2025. Saat 12.48. <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=ANT01&DistId=ANT>)

Mardin Arkeoloji Müzesi'nde çocuklara tarih eser ve bu eserleri bulma, tanıma ve koruma bilinci kazandırmak amacıyla müze bahçesinde kurulan arkeoparkta kazı eğitimi verilmiştir. Öncesinde kısa bir teorik eğitim alan çocuklara burada arkeoloji, tarihi eser ne demek, arkeolog ne iş yapar gibi temel seviye bilgiler kazandırılmıştır. Ardından pratikte diğer adıyla uygulama kısmında kazı alanına daha önceden gömülen Neolitik Dönem'e ait taklit eserler bulunmuştur. Bu eserlerin nasıl kayıt edileceği, temizleneceği sonrasında gelen işlemler tek tek çocuklar tarafından uygulanmıştır. Böylece çocuklara hem eğlenceli hem de verimli bir öğrenme atmosferi yaratılmıştır (Şekil 17) (Bülbül, 2016: 681-694; Zengin, 2022: 21-32).

Şekil 17. Mardin Arkeoloji Müzesi Arkeopark Kazı Aktiviteleri

(Erişim 06.02.2025. Saat 12.56. https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/mardin-muzesi-arkeolojik-kazi-egitimi-veriyor_3_363968.html)

Son yıllarda Troya Müzesi'nde de çocuklara yönelik projeler gerçekleştirilmiştir. Bu projeler çağdaş müzecilik kapsamında birçok kent müzesine örnek olmakta ve çocukların arkeolojiye karşı farkındalığını artırmada önemli bir rol oynamaktadır. 14 Kasım 2024 yılında “Sınıf Arkadaşım Homeros” gezici bavul müzesiyle çocuklara tarihi değerleri tanıtmaya ve kültürel miras bilinci aşılamak amacıyla arkeoloji ve restorasyon odaklı etkinlikler gerçekleştirilmiştir (Erişim 14.03.2025 Saat 13.15. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/sinif-arkadasim-homeros-gezici-muze-cocuklarla-tarihi-kesfe-cikti).

Kısacası kültürel miras bilinci kazandırmak adına çocuklara yönelik müzeler açılmış veya müzelerin bir bölümünde çocuklar için atölyeler, arkeoloji alanları ve etkinlikler düzenlenmiştir. Buralarda verilen arkeoloji eğitimleriyle çocuklara eski toplumları tanıma, onların yaşam biçimleriyle ve bakış açılarıyla somut şekilde temasta bulunma imkanı tanınmıştır. Tarihin eserlerin bulunuş hikayesi, buluntuların kaydedilip korunması gibi bilgiler verilmiştir.

3. Çocuklara Yönelik Arkeoloji Temalı Faaliyetler

Gerek çocuk müzeleri gerekse devlet veya özel müzelerin çocuklar için tasarlanan bölümleri, bu müzelerin düzenledikleri arkeolojik etkinlikler dışında üniversitelerin, araştırma merkezlerinin, enstitülerin, belediyelerin, vakıfların, bakanlıkların projeleri kapsamında kültürel miras odaklı çalışmalar ve arkeoloji temalı etkinlikler de çocuklara kültürel mirası bilincini aşılama konusunda oldukça etkili bir rol oynamaktadır (Cracknell ve Corbishley 1982: 65; Dyer, 1983: 27-35; Henson, 1996: 35; Bardovio, 1998: 6-15).

Tıpkı çocuklara yönelik açılan müzeler ya da müzelerde çocuklar için düzenlenen faaliyetler gibi çeşitli devlete bağlı ve özel kurumların gerçekleştirdiği projelerin başlangıcı öncelikle yurtdışında başlamış, ardından Türkiye'de konuyla ilgili faaliyetler yapılmıştır. Yurtdışındaki arkeoloji temalı faaliyetlere bakıldığında 1970'lerden beri çalışmalar olduğu görülmektedir. 1976 ile 1981 aralığında İngiltere'deki York Arkeoloji Vakfı'nın ve Peter Reynolds'ın katkılarıyla ButSer Antik

Çiftliği ve Jorvik Viking Merkezi olmak üzere iki adet proje geliştirilmiştir. Bu iki projeden Butser Antik Çiftliği ile halka odaklı ama özellikle erken yaş grubu denilen çocuklara yönelik etkinlikler düzenlenmiştir. Burada Demir Çağ yaşamının nasıl olduğuna dair bizzat tecrübe etme imkanı sunularak öğrenmede deneyimleme yoluyla kalıcılık sağlanmaya çalışılmıştır. Jorvik Viking Merkezi'nde ise festivaller ve birbirinden farklı etkinlikler düzenlenilerek bölgenin eski tarihine, dönemlerine ve Vikinglerin yaşamlarına ışık tutulmuştur (Şekil 18). Özel bir plato üzerinde kurulan balmumu heykeller, maketler ve canlandırmalarla çocuklar başta olmak üzere halkın bu antik yaşamla ve atalarıyla temasa geçme imkanı sunulmuştur (Henson, 1996: 35; Bardovio, 1998: 6-15).

Şekil 18. İngiltere Jorvik Viking Merkezi

(Erişim 06.02.2025. Saat 13.07. <https://www.jorvikvikingcentre.co.uk/about/>)

1980-90'lı yıllardan itibaren ise birden çok vakıf, enstitü, üniversitenin desteklediği bu tip projeler artmaya başlamıştır. Amerika Arkeoloji Enstitüsü'nün çocuklar için oluşturduğu 100'e yakın faaliyet bulunmaktadır. Kısaltması YAC (Young Archaeologists' Club) olan Genç Arkeologlar Kulübü 8 ile 16 yaş aralığındaki çocuklara yönelik temel arkeoloji eğitimi, rehberli antik kent gezileri, arkeolojik kazı imkanı sağlamaktadır. "Arkeo Junior" denilen proje kapsamında 7 ile 14 yaşlarındaki benzer etkinliklerle kültürel bilinç aşılanmaya çalışılmıştır. İngiltere ve Amerika dışında İspanya'da da özel vakıfların ve belediyelerin destekleriyle DIG (Descubriendo Nuestro Pasado) denilen "Geçmişizi Keşfetme" adlı bir proje programı ile çocuklardan halka doğru eğitim imkanı verilmiş ve bu kapsamda sit alanı ve müze gezileri, workshoplar düzenlenmiştir (Hein, 2004: 413-426; Şimşek, 2011: 919-934; Gross ve Rutland, 2017: 29-49). Yine JAS Arqueologia S.L.U ve Arqueolitic denilen eğitim programları bulunmaktadır. Belçika, İsveç ve İtalya gibi ülkelerde de buna benzer projeler ve eğitimler yapılmıştır. Ayrıca yurtdışındaki birçok ülkede özellikle Amerika, İngiltere, Almanya, İtalya, Belçika ve İsveç gibi ülkelerde kurulan arkeoloji tema parkları, arkeolojik geziler ve milli arkeoloji günleri ve haftaları ise kültürel miras bilincinin kökleşmesinde faydası yadsınamaz oldukça etkili çalışmalardır (Martin, 2000: 23-34; Raffiotta, 2005: 23-25).

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren kültürel miras, arkeoloji, sanat kavramlarıyla yol alan projeler, eğitimler ve faaliyetler popülerliğini daha da arttırmıştır. Teknolojinin yaygın kullanımıyla internet ortamında bu tarz konularla ilgili online çalışmalar yapılır hale gelmiştir. Americanmuseumology, archaeology.mrdonn.org, archeo.kids, chissa'dov'e, anna.clerici.it, culturafacile.org gibi internette tamamen bu konuyla ilgili kurulan sitelerde gerek sanal müze turları, online eğlenceli etkinlikler ve arkeologlar, sanat tarihçileri, restoratörler tarafından

düzenlenen gerek online gerekse yüz yüze eğitimler kültürel miras bilincinin ve bu bağlamda arkeoloji eğitimlerinin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır.

Yurtdışında daha erken başlayan ve günümüzde hız kesmeden devam eden bu çalışmalara 2000'lerden itibaren Türkiye'de dahil olmuştur. Hala bu tip projelerde destek sağlayan ve çalışmalara devam eden ülkemizde konuyla ilgili çeşitli üniversitelerin, kültür sanat vakıflarının ve kuruluşlarının, belediyelerin, bakanlıkların projeleri yer almaktadır (Uçar ve Yoloğlu, 2018: 114-133). 2000'li yıllardan beri Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın beraber yürüttüğü "Köy Okulları Projesi" ile köylerde yaşayan çocukların kültürel miras bilinç düzeyi arttırılmaya ve koruma bilinç düzeyinin geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ve Miniatürk'ün teşvikiyle yürütülen "Minik Kaşifler-Çocuklar için Arkeoloji Projesi" ile de kültürel miras bilincini erken yaşta kazandırmak amaçlanmaktadır. Çocuklara, gençlere yönelik yapılan kültürel miras çalışmalarında Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı, ÇEKÜL, Çocuk Mimarlık Çalışmaları Merkezi gibi sivil toplum örgütleri de rol oynamaktadır (Uçar ve Yoloğlu, 2018: 114-133). Yine 2000'lerde teknolojinin daha sık kullanılmaya başlanmasıyla birlikte online platformlarda da arkeoloji eğitimleriyle ilgili atölyeler ve faydalı internet sayfaları bulunmaktadır. Arkeox, çocuklarıçınarkeoloji gibi websiteleri örnek verilebilir.

TÜBİTAK'ın ve üniversitelerin geliştirdiği projeler, arkeoparklar ve deneysel arkeoloji merkezleri çocuklara arkeolojik mirası keşfetme, koruma ve kültürel miras bilinç düzeyinin geliştirilmesinde çok verimli ve etkilidir. 2000 yılından itibaren geliştirilen bu çalışmalar her sene katlanarak artmaktadır. 2001 yılında İstanbul Fikirtepe'de bulunan, Koç Üniversitesi tarafından yürütülen ve Geç Roma-Bizans Dönemi'ne ışık tutan KüçükYalı kazısında bir arkeopark projesi başlamıştır ve proje 2015 yılında bitmiş ve arkeopark açılmıştır (Ricci, 2015: 13). Tüm halka yönelik bir proje olsa da özellikle odak noktası 9 ile 12 yaş aralığındaki çocuk grubudur. Hatta bu proje kapsamında eğitimlerin verildiği bir çocuk kulübü kurulmuştur. Civardaki ilkokul ve ortaokullarla iş birliği içinde olunup arkeolojik alan gezileri ve eğitimler düzenlenmiştir (Ricci, 2021: 119-130).

Önceleri İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, daha sonraları Anadolu Üniversitesi tarafından yürütülen Çatalhöyük kazılarının gerçekleştirildiği alanda kazıya da destek sağlayan Shell'in katkılarıyla 2003 yılında bir proje geliştirilmiştir. "Shell Çatalhöyük Arkeoloji Yaz Atölyesi" ile ilk ve ortaokul çocuklarına arkeolojik miras eğitimi verilmeye başlanmıştır (Şekil 19) (Uçar ve Yoloğlu, 2018: 114-133).

Şekil 19. Shell Çatalhöyük Arkeoloji Yaz Atölyesi

(Erişim 06.02.2025. Saat 13.14. <https://www.sanatatak.com/catalhoyuk-arkeoloji-yaz-atolyesine-rekor-katilim/>)

Kazısı İstanbul Üniversitesi tarafından yürütülen Bursa Aktopraklık'taki arkeolojik alanda 2009 yılında bir kültürel miras projesi başlatılmıştır. Bu proje kapsamında bir arkeoloji okulu ve arkeopark açılarak çocuklara kültürel mirasın tanıtılması ve korunması bağlamında hem teorik öğrenme hem uygulama şansı tanınmıştır. Çocuklar uygulama kazı alanında önceden gömülmüş eserleri bulup onları inceleme, temizleme aşamalarını deneyimleyerek tarihi bir eserin keşif sürecine tanıklık etmişlerdir. Neolitik köy canlandırması ile eski dönem insanların yaşam alanlarıyla temas etme imkanı bulmuşlardır (Şekil 20). Gerek açılış tarihi ve gerekse örnek tasarımı, çok yönlü planlanması ile Türkiye'nin ilk arkeoparkı denilebilir (Karul vd., 2010: 241-262; Keskin ve Tanaç, 2018: 11-124).

Şekil 20. Bursa Aktopraklık Arkeopark ve Arkeoloji Okulu
(Karul vd., 2010)

Kültürel mirası tanıma ve koruma bilincini geliştirme amaçlı yapılan bu deneysel arkeoloji uygulamalarından (arkeoparklar, arkeoloji okulu, arkeolojik alanlardan düzenlenen atölyeler ve eğitimler) bir diğeri Ege Üniversitesi'nin kazılarını yürüttüğü İzmir Bornova'nın Yeşilova Höyüğü'nde 2009 yılında "Zaman Yolculuğu" adlı program kapsamında Neolitik bir köyün canlandırılması ve bir gün için çocukların bu dönemi yaşayarak deneyimlemesi sağlanmıştır (Derin, 2010: 263-274; Keskin ve Tanaç, 2018: 110-124) (Şekil 21).

Şekil 21. İzmir Yeşilova Höyüğü Deneysel Arkeoloji Uygulaması
(Keskin ve Tanaç, 2018: 113)

İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü ile ortak şekilde kazıları yürütülen Kırklareli Aşağıpınar'da da Neolitik bir köy canlandırılması yapılmıştır. Böylece deneysel bir öğrenme alanı yaratılmıştır (Şekil 22) (Eres ve Özdoğan, 2016: 157-167; Keskin ve Tanaç, 2018: 110-124).

Şekil 22. İzmir Yeşilova Höyüğü DeneySEL Arkeoloji Uygulaması

(Eres ve Özdoğan, 2016: 158)

Arkeoparklar, arkeoloji okulu, eğitimleri ve atölyeleri dışında üniversite bünyelerinde deneySEL arkeoloji araştırma merkezleri kurulmuştur. Bu merkezlerden ilki Mersin Üniversitesi’nin kurduğu Çocuk Eğitimi Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Çocuk Üniversitesi’dir. Sloganı ise “Çocukların Limyra’sı”dır. Tüm bunlar süresince Mersin Üniversitesi Arkeoloji Topluluğu ve Kilikya Arkeolojisi Araştırma Merkezi, Çocuk Üniversitesi’ne ve Çocuk Eğitimi Merkezi’ne destek olarak iş birliği içinde geleceğin yeni nesilleri olan çocuklara kültürel mirasın önemi, korunması hakkında uygulamalı bilgiler vermektedir. Gerek alan gezisi, teorik eğitim gerekse laboratuvar ve alan uygulamaları bilgiyi kalıcı hale getirmektedir (Şekil 23) (Sarı, 2013: 159-163; Türkteki, 2021: 450-462).

Şekil 23. Mersin Çocukların Limyra’sı Etkinliği

(Erişim 06.02.2025. Saat 13.36. <https://prattweekly.wordpress.com/2013/10/01/upcoming-lecture-cocukların-limyrası-childrens-limyra/>)

DeneySEL arkeoloji merkezlerinin ikincisi ise Bilecik Üniversitesi bünyesinde kurulan DeneySEL Arkeoloji ve Uygulama Merkezi’dir. Bu merkezin çocuk bölümünde kültürel, arkeolojik miras üzerine çeşitli eğitimler ve projeler geliştirilmektedir. Atatürk İlkokulu, TED Koleji gibi birçok ilkokul, ortaokul ve lisenin öğrencileriyle çalışmalar yürütülmektedir. Bu merkezde çocuklara arkeoloji üzerine teorisinin yanında kazı çalışmalarını deneyimleme imkanı ile anlaşılabilirlik, sürdürülebilirlik temelli bir eğitim ortamı sunulmuştur (Şekil 24) (Türkteki, 2021: 450-462).

Şekil 24. Bilecik Üniversitesi Çocuklar İçin Arkeoloji
(Türkteki, 2021)

2013-2015 yılları aralığında yürütölen TÜBİTAK'ın 4004 kodlu “Ben Bir Kaşım, Yaşadığım Yeri Keşfediyorum” projesinde Mersin Yumuktepe Höyüğü'nde çocuklara yönelik bir eğitim programı gerçekleştirilmiştir. Bu eğitim kapsamında 6. ve 7. sınıf öğrencilerde kültürel miras için farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. Bu eğitimde çocuklara bilgi verme amaçlı sunum yapılmış, arkeolojik alan gezisi gerçekleştirilmiş, rehberli alan gezisi süresince harita ve pusula kullanımı, pano-bilgi levhaları üzerine bilgiler verilmiş, notlar alınmış, resimler çizilmiş ve ardından öğrencilerden süreç ile ilgili olumlu dönütler alınmıştır. Farkındalık ve kalıcılık sağlanma hedeflenmiştir (Şekil 25) (Uçar ve Yoloğlu, 2018: 114-133).

Şekil 25. Mersin Yumuktepe Çocuk Etkinliğı
(Uçar ve Yoloğlu, 2018: 114-133)

2015 kazı sezonunda Kütahya'nın Çavdarhisar İlçesi'nde bulunan şu an Kütahya Dumlupınar Üniversitesi tarafından kazısı yürütölen Aizanoi Antik Kenti'nde hem yöre halkını kültürel miras konusunda bilinci arttırma, konu hakkında bilgilendirilme yapılması hem de çocuklara küçük yaşlardan itibaren bu koruma bilincini aşılama, eser kaçakçılığını önleme ve tahribatı azaltma amacıyla arkeoloji eğitimleri verilmiştir. 5 haftalık olarak planlanan eğitimde sunum, alan gezisi, antik dönem kıyafetleri ile canlandırma, sahada yardımcı arkeolog olarak görev alma, laboratuvar çalışması gibi faaliyetler yürütölmüştür (Şekil 26) (Bozok ve Okur, 2019: 263-282).

Şekil 26. Kütahya Aizanoi Çocuk Etkinliği
(Bozok ve Okur, 2019)

Çocuklara yönelik arkeoloji temalı bu faaliyetlerle kültürel miras bilinç düzeyini artırma, duyarlılık düzeyini yükseltme, arkeolojik eserleri koruma, doğal ortamda yaşantıyı aktarma, sürdürülebilirlik, görünürlük, anlaşılabilirlik ve kalıcılık hedeflenmiştir. Günümüzde hala farklı üniversitelerin kültürel miras projeleri altında çocuklara yönelik arkeoloji eğitimleri devam etmektedir.

4. Çocuklar İçin Arkeoloji Temalı Yayınlar

Kültürel miras bilinç düzeyini yükseltme amaçlı çocukların yaşlarına uygun şekilde hazırlanmış kitaplar basılmaya başlamıştır. 1990’ların ikinci yarısından itibaren Amerika, İngiltere, Hollanda, Fransa, Güney Kore, Japonya, Danimarka, Almanya, İtalya gibi birçok ülkede bu konuyla ilgili yayınlar çıkartılmış ve 2000’li yıllardan sonra da bu yayınlar daha da yaygınlaşmıştır. Amerika’daki San Carle Sanatı Müzesi’nin resimli kitapları, Hollanda’daki Çocuk Kitabı Müzesi’ndeki arkeoloji kitapları, Güney Kore’deki Hyundai Sanat Müzesi’nin kültürel değerler konulu kitapları örnek olarak verilebilir (Şimşek, 2021: 28-30).

Türkiye’de de 2000 yılından itibaren çocuklara yönelik kültürel farkındalık ve arkeolojik mirası sahiplenme ve koruma düzeyini yükseltme amacıyla birçok hem eğlenceli aktivitelerle dolu hem de eğitici kitaplar yayımlanmıştır. Bu konuda Sakıp Sabancı Müzesi’nin “Ben Eserleri Koruyorum” sesli kitabı, Rezan Has Müzesi’nin Sibel Sonmaz’ın yazarlığını yaptığı “Evvel Zaman İçinde Hasankeyf” kitabı, Sadberk Hanım Müzesi’nin “Arkeoloji Aktivite Kitabı” ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nin Erdem Seçmen’in yazarlığını yaptığı kitabı müzelerin çıkardığı yayınlardır (Şekil 27) (Şimşek, 2021: 10-21).

Şekil 27. Müzelerin Çocuklar İçin Çıkardığı Kitaplara Örnekler
(Şimşek, 2021)

Müzeler dışında birbirinden farklı yazar ve yayınevi tarafından çocuklar için çıkarılan arkeoloji odaklı kitaplar mevcuttur. Servet Yanardağ'ın Doğan Egmont Yayınları'ndan çıkan "Gizemli Dünya Müzeleri", Gülay Sert'in Türkiye İş Bankası Yayınları'ndan çıkan "Keşfedin Anadolu Uygarlıkları", Lider Hepgenç'in Final Yayınları'ndan çıkan "Osman Hamdi Bey'in Hazine'si", yine aynı yazarın Abm Yayınevi'nde basılan "Göbeklitepe Oyun Parkı" adlı kitapları, Yapı Kredi Yayınları'nın yazarı Stefano Tongetti, çevirmeni Filiz Özdem olan "Çocuklar İçin Arkeoloji El Kitabı" ve Kültür Bakanlığı'nın bir yayını olan "Biri Arkeolog Mu Dedi" başlıklı yayını örnekler arasında sayılabilir (Şekil 28).

Şekil 28. Çocuklar İçin Arkeoloji Kitapları
(Şimşek, 2021)

İlk baskısı Bulut, ikincisi Derlem Yayınları’ndan çıkan İdil Bilgin’in yüksek lisans tezinden multidisipliner ve oyunlaştırma tekniğiyle yazılmış “Konya’da İz Peşinde-Oyunlu Kültürel Miras Kitabı” alanında iyi bir örnektir. 9 ile 11 yaş grubuna yönelik tasarlanan kitapta nokta birleştirerek hedefe ulaşma, şifreli harfleri çözme, keşif yapma, mıknaatıslı alanlarda yapbozlar yapma ve gizli cevaplara ulaşma gibi hem eğlenceli hem de eğitici etkinlikler bulunmaktadır. Böylece çocuklar Konya’nın antik tarihine tanıklık edecek, böylece bölgedeki arkeolojik, tarihi ve doğal mirası tanımış olacaktır (Şekil 29) (Şimşek, 2021: 25-26).

Şekil 29. İdil Bilgin’in Kitaplarının Kapakları
(Şimşek, 2021)

Eğitmen kökenli yazar “Çatalhöyük’te Bir Gün” ve “Anadolu Uygarlıkları Eğitim Kiti” adlı iki kitabında da duygu odaklı yaklaşımıyla çocuklara arkeolojik mirası tanıtmayı ve ona sahip çıkmayı öğretmeyi hedeflemektedir.

2025 yılında Bilgin Kültür Sanat Yayınevi’nden çıkan, Ersin Çelikbaş ve Eda Öz Çelikbaş tarafından hazırlanan “Resim Terapisi Hadrianopolis Renkleri – Çocuklar İçin Arkeoloji Serisi 1” isimli kitap alanında oldukça başarılı bir örnektir. Kitapta arkeolojiye ve bu bağlamdaki keşif yolculuğuna disiplinlerarası bir bakış açısıyla ve resim terapisi odaklı yaklaşılmaktadır.

Şekil 30. Kitap Kapağı

(Erişim 15.03.2025. Saat 11.50. <https://www.homerbooks.com/urun/resim-terapisi-hadrianopolis-renkleri>)

Gerek müzelerin gerek bu alan üzerine çalışanların çocuk grubunu hedef alan arkeoloji temalı eğitici kitaplarının sayısı her geçen gün artmakta olup verilen örnekler çoğaltılabilir.

Sonuç

Geçmişten günümüze kadar gelen birbirinden farklı toplumların meydana getirdikleri somut ve soyut değerler dizisi anlamına gelen kültürel mirasın temel konuları olan arkeolojik alanlar, sitler, yapılar, eserler arkeoloji biliminin konusu dahilindedir. Arkeoloji, bu mirasın ortaya çıkarılmasında, korunmasında, güvenle saklanıp sergilenip gelecek nesillere aktarılmasında başat rolü oynamaktadır. Kültürel mirasın bulunma hikayesi, korunması, geçmişteki toplumların yaşam biçimlerini anlama ve bu konudaki bilinç düzeyinin artırılması arkeoloji temalı eğitimler, atölyeler ve uygulamalar ile sağlanmaktadır. Bu mirası gelecek nesillere aktarırken ve bu bağlamda konuyla ilgili eğitim verirken tabandan tavana doğru bir süreç takip etmek kalıcılık, anlaşılabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir. Tabandan başlamak ise erken yaşlara yani çocuklara odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Bu sebeple de önceliğini 19. yüzyıl sonunda, 20. yüzyıl başında Amerika'nın çektiği ilk çocuk müzeleri açılmıştır. Bu müzeler tamamen çocukların yaş düzeylerine göre düzenlenmiş ve buna göre kültürel mirasın anlaşılmasına yönelik etkinliklerle donatılmıştır. 1970'lerden itibaren ise Avrupa'nın birçok ülkesinde direkt çocuklara yönelik müzeler açılmış, müzelerin içlerine çocuklar için bölümler, salonlar konmuştur. Ayrıca müzeler çocuklar da düşünerek düzenlenmiş, çocuklara yönelik atölye çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. 1980-90'lardan itibaren Asya, Pasifik, Uzakdoğu ve Ortadoğu'da bu tip faaliyetler yapılmıştır. Türkiye'de ise çocukları esas alan, kültürel miras odaklı çocuk müzeleri, müzelerin çocuklara yönelik organize edilmesi ve müzelerde çocuklara eğitim verilmesi gibi uygulamalar yurtdışına göre daha geç bir tarihte 2000'li yıllarda başlamıştır. Türkiye'de ilk çocuk müzesi 2017 yılında Ankara Yenimahalle Belediyesi'nin katkılarıyla Evrensel Değerler Çocuk Müzesi adıyla açılmıştır. Bu çocuk müzesi dışında 2003 yılından günümüze kadar Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara Gordion Müzesi, Ankara Şehit Cuma Dağ Tabiat ve Tarih Müzesi, MTA İhsan Ketin Jeoloji Parkı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Oyuncak Müzesi, T.C. Ankara Büyükşehir Belediyesi Feza Gürsoy Bilim Merkezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul Rahmi Koç Müzesi, Sadberk Hanım Müzesi, Pera Müzesi, İstanbul Modern Sanatlar Müzesi, Santral İstanbul, Antalya Arkeoloji Müzesi, Bodrum Sualtı Müzesi, Troya Müzesi ve Mardin Müzesi'nde çocuklara arkeoloji eğitimleri, gezici müze, atölye çalışmaları, müzede kültürel miras günleri gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Müzeler haricinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve ilgili kurumlarının, belediyelerin, özel kültür sanat vakıflarının, sivil toplum örgütlerinin, TÜBİTAK'ın, üniversitelerin çocuklara yönelik kültürel miras bilinci kazandırma amaçlı arkeolojik faaliyetleri yürüttüğü gözlenmiştir. Bu bağlamda üniversitelerin deneysel arkeoloji uygulamaları, arkeolojik kazı alanlarında gerek yöre halkına gerekse öğrencilere yönelik yapılan uygulamalı eğitimlerin yeri ağırlıktadır. Bu kapsamdaki faaliyetlerde tıpkı müzelerde olduğu gibi öncelikle yurtdışında kendini göstermiştir. 1975-80'den beri Amerika, Avrupa ülkelerinde çalışmalar mevcuttur. Türkiye'de ise tıpkı müzelerdeki durum gibi 2000'li yıllarda konu üzerine odaklanılmıştır. Türkiye'deki ilk arkeopark Bursa Aktopraklık'ta açılmıştır. İlk deneysel araştırma ve uygulama merkezi ve bu kapsamda çocuk üniversitesi, çocuk eğitim merkezi ise Mersin Üniversitesi'nde kurulmuş, onu ikinci olarak Bilecik Üniversitesi izlemiştir. Bunlar dışında İstanbul Küçükalyalı, Konya Çatalhöyük, Mersin Yumuktepe, İzmir Yeşilova Höyüğü, Kırklareli Aşağıpınar, Kütahya Aizanoi Kazıları'nda çocuklara arkeoloji eğitimleri kapsamında faaliyetler yürütülmüştür. Bu etkinlikler içeriğinde çocuklara temel teori eğitimi, uygulama kapsamında alan gezisi, saha çalışması, laboratuvar ve eser kaydetme-temizleme, kilden üretim gibi eğitimler verilmiştir. Böylece çocuklara arkeolojik eserlerle, antik yaşamla temas etme, kültürel mirası anlama, koruma bilinci canlandırılabilirlik, sürdürülebilirlik ve kalıcılık ilkeleri temel alınarak aktarılmıştır. Deneysel öğrenmenin bu nokta da ciddi faydalar sağladığı saptanmıştır. Bu faaliyetler dışında gerek arkeoloji, müze temalı çocuk kitapları yayımlanmış ve internet ortamında websiteleriyle gerek online gerekse yüz yüze olarak çocuklar için etkinlik yapma imkanı tanınmıştır. Bu örneklerin sayısını daha da çoğaltmak mümkündür.

Türkiye, çocuklara kültürel miras bilinci kazandırma amacı kapsamında arkeoloji odaklı projeler geliştirmeye yurtdışına göre geç başlamış olsa da hızla sürece dahil olmuş, gelecek nesillere yönelik önemli adımlar atarak verimli ve başarılı çalışmalar yapmıştır. Bu verimliliğin ve başarının artırılması adına kültürel miras ve arkeoloji temalı etkinliklerde teknolojinin daha fazla sürece dahil edilmesi, dezavantajlı çocukları da kapsayan çalışmalar geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği, kalıcılığı hedef alan projelerin çoğaltılması büyük önem teşkil etmektedir. Ayrıca kültürel miras ve arkeoloji kavramlarına odaklanan öğretmen-öğrenci eğitimlerinin hız kazanması, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilk, orta dereceli okulların ve liselerin müfredatına ders olarak kültürel miras ve arkeolojinin dahil edilmesi ve yayın çalışmalarının artırılması gerekmektedir. Sonuç olarak bu öneriler ve makale kapsamında ele alınan çalışmalar göz önünde tutulduğunda Türkiye'nin bu konuda eksiklerini tamamlayarak ve kendini daha da geliştirerek, çok daha iyi noktalara gelebileceği ifade edilebilir.

Kaynakça

- Altman, I. ve Cherner, M. M. (1980). Culture and Enviroment. Wadsworth.
- Andreotti, K. (1993). Teaching History from Primary Evidence. David Fulton Publisher.
- Atacı, S. (2015). Mekan-Öğrenme İlişkisinin Çocuk Müzeleri Üzerinden İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Aydınlı, S. (1993). Mimarlıkta Estetik Değerleri. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Baskı Atölyesi.
- Bardovio, N. A. (1998). Arqueologia experimental en la education secundaria obligatoria. Revista de Arqueologia, 208, 6-15.

- Bozok, B. ve Okur, A. (2019). Görsel Sanatlar ve Arkeoloji İşbirliği ile Gerçekleştirilen Kültürel Miras Eğitiminin Öğrencilerin Başarı ve Tutumlarına Etkisi. *Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 4(3), 263-282.
- Bulut, C. ve Başbay, A. (2014). Öğretmenlerin Çok Kültürlü Yeterlilik Algılarının İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(3), 957-978.
- Bülbül, H. (2016). Müze ile Eğitim Yoluyla Ortaokul Öğrencilerinde Kültürel Miras Bilinci Oluşturma. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, 6(3), 681-694.
- Cleaver, J. (1998). *Doing Children's Museums*. Williamson Publishing.
- Copeland, T. (1991). *England: English Heritage A Teacher's Guide to Maths and the Historic Enviroment*. Paul H. Brooke.
- Cracknell, S. ve Corbishley, M. (1982). *Presenting Archaeology to Young People*. CBA Research Report, 64, 63-76.
- Derin, Z. (2010). İzmir Yeşilova Höyüğünde Yeni Bir Eğitim Yöntemi: Zaman Yolculuğu. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8, 263-274.
- Dyer, J. (1983). *Teaching Archaeology in Schools*. Shire Publications Ltd.
- Eres, Z. ve Özdoğan, M. (2016). Kültür Turizminde Arkeolojik Mirasın Yeri. *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Erişti, S.D., Uluysal, B. ve Dindan, M. (2013). Görsel Algı Kuramlarına Dayalı Etkileşimli Bir Öğretim Ortamı Tasarımı ve Öğrenci Görüşleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 3(1), 13-33.
- Gartenhaus, R. A. (2001). *Yaratıcı Düşünme ve Müzeler*. (R. Mergenci ve B. Onur, Çev.). Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Gross, Z. ve Rutland, S.D. (2017). *Experiential Learning and Values Education Ata School Youth Camp*. *International Review of Education*, 63, 29-49.
- Gür, Ş.Ö. ve Zorlu, T. (2002). *Çocuk Mekanları*. Yapı Endüstri Yayınları.
- Hein, E.G. (1998). *Learning in the Museum*. Routhledge.
- Hein, E.G. (2004). John Dewey and Museum Education. *Curator: The Museum Journal*, 47(4), 413-426.
- Henson, D. (1996). *Teaching Archaeology-A United Kingdom Directory of Resources*. CBA.
- Hooper, E. (1999). *Müze ve Galeri Eğitimi*. (M.Ö.Evren ve E.G. Kapçı, Çev.). Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma Merkezi Yayınları.
- Karadeniz, C. (2009). *Dünyada Çocuk Müzeleri ile Bilim, Teknoloji ve Keşif Merkezlerinin İncelenmesi ve Türkiye İçin Bir Çocuk Müzesi Modeli Oluşturulması*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Karul, N., Avcı, M.B., Deveci, A. ve Karkıner, N. (2010). Bursa Aktopraklık Höyük'te Kültür Sektörünün Oluşturulması: Çok Yönlü Bir Proje. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8, 241-262.
- Keskin, Y. ve Tanaç Z. M. (2018). Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak "Arkeoparklar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 3(2), 110-124.
- Kolb, L. (1983). *Das Kindermuseum in der USA*. Verlag.

- König, G. (2002). Kinder und Jugend Museen. Leske & Budrich.
- Lynch T. ve Hanson B. (1998). Developing Cross-Cultural Competence: A Guide for Working with Children and Their Families. Paul H. Brooke.
- Martin, J.A. (2000). Simulacion arqueologia en Escuelas Taller y casa de Oficios. Revista de Arqueologia, 234, 6-11.
- Owen, T.D. ve Steele, J.N. (2001). Digging up the Past. Archaeology for Kids. Southern Archaeology Press.
- Owen, T.D. ve Steele, J.N. (2003). Teaching the Next Generation-Archaeology for Children. Antiquity Press.
- Öztürk, H.M., Güngör, H. ve Ogelman, H.G. (2021). Okul Öncesi Dönemde Kültürel Miras Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Denizli İli Örneği. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(1), 175-203.
- Raffiotta, S. (2005). A Scuola di Archeologia. Provincia Enna, 8(6), 23-25.
- Ricci, A. (2015). Küçük Yalı Arkeopark Çocuk Kulübü-Geçmişten Geleceğe Miras Küçük Yalı Arkeopark. Cotto Matbaa.
- Ricci, A. (2021). Aynı Yolda Beraber Yürümek, Küçük Yalı Arkeopark'ta Eğitim Programları: Arkeologlar, Öğretmenler ve Çocuklar. Çocuklar için Kültürel Miras Çalıştayı Öğretmen Odaklı Uygulamaları, II, 119-130.
- Sarı, D. (2013). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Uygulama Alanı. Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 143, 159-164.
- Senemoğlu, N. (2004). Gelişim ve Öğrenme- Kurumdan Uygulamaya. Gazi Kitabevi.
- Şimşek, A. (2011). Geçmişin Nesnesini Arayan Bilim Arkeoloji: Türkiye'de Tarih Öğretimindeki Durum. Turkish Studies, 612, 919-934.
- Şimşek, Ö. (2021). Türkiye'de ve Dünya'da Çocuk Müzeleri Yayınlarının Müzeciliğe Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Türkteki, S. (2021). Kültürel Miras Potasında Bir Sosyal Sorumluluk Projesi Olarak Çocuklar İçin Arkeoloji Atölyesi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 450-462.
- Uçar, M. ve Yoloğlu, A.C. (2018). Arkeolojik Alanların Korunmasında Paydaş Olarak Çocuklar-Mersin Yumuktepe Örneği. Tasarım + Kuram Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Dergisi, 25, 114-133.
- Zengin, A. N. (2022). Avrupa'da Çocuk Müzelerinin Dezavantajlı Ziyaretçilere Yönelik Eğitim Etkinlikleri: Almanya ve Türkiye Örneklerinin Karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Zilcioğlu, Ş. (2008). Avrupa'da Çocuk Müzeleri ve Müze Eğitimi: Almanya Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.

Çatışma beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal kuruluş ile ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.